

Ђина М. Весић¹

Ана М. Крстић

Српска академија наука и уметности

Институт за српски језик

Одсек за стандардни језик

ПРЕЦЕДЕНТНА ИМЕНА У СРПСКОЈ КУЛТУРИ И РЕФЛЕКСИЈЕ НА КОМУНИКАТИВНУ ЈЕЗИЧКУ ФУНКЦИЈУ²

Апстракт: У раду се разматрају три прецедентна имена у српској култури с рефлексивима на комуникативну језичку функцију: Гаврило Принцип, Драгољуб Михаиловић и Јосип Броз Тито. Важно је нагласити да се прецедентна имена не могу у потпуности истражити и сагледати ван контекста прецедентних исказа и прецедентних текстова, тако да ће тема нашег рада бити, једном речју, прецедентни феномен. Но, будући да је теоријска литература у вези са овом темом у суштини страна, тачније са руског говорног подручја, јер су се тамошњи лингвисти међу првима бавили прецедентним феноменом, наш рад обухватаће, пре свега, текстове, дисертације и монографије које су објављене у оквиру руских истраживања. Резултати рада показују да прецедентна имена представљају повлашћена места у културалном памћењу једног народа, која се путем одређених метода афирмишу у колективној свести једног идентитета. Закључујемо да су сазнања о симболичности и култности личности на које упућују анализирана имена битна за изучавање српског језика и културе у домаћој, али и иностраној сфери.

Кључне речи: комуникативна језичка функција, прецедентност, прецедентна имена, прецедентни исказ, прецедентни текст, српски језик, српска култура.

¹ Ауторка је докторанд на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду. Имејл адреса: izdavastvo.bitije@gmail.com

² Излагање на тему овог рада одржано је у оквиру Међународне студентске конференције друштвених наука 24. марта 2022. године на Филозофском факултету у Бањалуци.

1. Увод

Пре свега важно је нагласити да је феномен прецедентности више истраживан у страниој него у нашој литератури. Међу најзначајније студије посвећене овом питању убрајају се монографија Е. А. Нахимове, објављена 2007. године у Јекатеринбургу под насловом *Прецедентные имена в массовой коммуникации* [Прецедентна имена у масовној комуникацији], затим, рад објављен 2020. године, под насловом *Функционирование прецедентных имен в японской рекламе* [Функција прецедентних имена у јапанским рекламама] А. Д. Мозгунове, која своја истраживања, између осталог, надовезује на претходно наведену монографију,³ потом *Лексиколошка лингвокултурологија* (Dragičević 2024), у којој је посебно поглавље посвећено прецедентним именима и текстовима, затим *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу* (Dragičević 2010), монографија која, између осталог, тематизује и прецедентна имена, те прецедентни текст, али и прецедентни исказ.

С друге стране, како бисмо веродостојно представили прецедентна имена, односно фактографске биографске референце одабраних историјских личности, које су у овом случају репрезентативни примери, као што су Гаврило Принцип, Драгољуб Михаиловић и Јосип Броз Тито, користили смо монографије *Тридесет година социјалистичке Југославије* (1975), *Илустрована историја четничког покрета* (1993) и књигу *Das ist Принцип* (2014) Владимира Кецмановића⁴.

Наравно, важно је напоменути и то да се литература овим не исцрпљује те да ће бити проширена у току рада, посебно у оквиру дела митолошких перспектива ових личности, које обухватају симболику, легенде и све оно што је у колективној свести једног народа, а што је од изузетног значаја за културу сећања и културу памћења, односно проучавање теме нашег рада, будући да овако важна тема доприноси и бољем разумевању наведених области.

³ У раду ће бити заступљени слободни преводи наведене литературе.

⁴ Важно је нагласити на самом почетку да су ова три прецедентна имена Драгољуба Михаиловића, Јосипа Броза Тита и Гаврила Принципа изабрана, пре свега, због своје изузетне распрострањености у комуникативној, књижевној и културној сфери српског језика, као и то да Михаиловић и Броз представљају идеолошке опонетне те су као такви добри примери за лингвистичку анализу. Поред тога, Гаврило Принцип представља јако важну историјску личност, чије врло специфично и семантички снажно презиме пружа могућност даље анализе и на конотативном и на денотативном плану.

С тим у вези сва три прецедентна имена представљају носиоце културног памћења, које је изузетно важно за прецедентни феномен у глобалу.

Што се тиче главних циљева истраживања ове теме, они се, у ширем значењу те речи тичу првенствено прецедентног феномена, а у ужем прецедентних имена, односно прецедентних исказа и прецедентних текстова, тачније, спознаје важности овакве тематике за познавање једног језика и културе.

Дакле, проучавањем прецедентног феномена отварамо, првенствено, питање да ли и којим интензитетом само преводаштво може функционисати без хипотетичког познавања и разумевања прецедентности, будући да прецедентни феномен доприноси, превасходно, разумевању једног менталитета, а под менталитетом подразумевамо и језик, и културу, и начине, односно кодексе понашања једног народа, што појединачно чини, заправо, фрагменте, тј. конститутивне елементе једног националног идентитета.

Самим тим указивањем на значај познавања прецедентног феномена, односно имена, исказа и текстова, доприноси се, пре свега, веродостојнијем и релевантнијем потенцијалном преводаштву јер су културне референце један од највећих изазова приликом превођења са изворног у циљни језик, те је неопходно добро знати њихов смисао у изворном тексту, или контексту, како би подлегле адаптирању и одомаћивању у циљном језику (Venuti, 1995; Burčinska, 2012; Krstić, 2020).

2. Теоријски оквир прецедентног феномена

Е. А. Нахимова (2007:р.8) наводи да постоје разни правци у проучавању прецедентног феномена, као што су граматички, структурно-семантички, стилски, реторички, психолингвистички, социолингвистички, ономастички, лингвокултурални, когнитивно-дискурзивни и други.

У складу са циљевима нашег рада, задржаћемо се на лингвокултуралном правцу, односно детаљније дефинисати лингвокултурологију, која, као област лингвистике, најприближније обухвата тему нашег истраживања.

С тим у вези, дефинишући ову област лингвистике, Нахимова (2007:р.8) наводи да је лингвокултурологија настала на раскрсници лингвистике и културних студија и да се бави проучавањем манифестација културе једног народа на његовом језику, као и манифестације језика у националној култури.

Управо из свега наведеног видимо да се лингвокултурологија, као једна од лингвистичких области, бави компаративним истраживањем с једне стране језика, а с друге стране културе, односно прожимањем тих двеју области које, фрагментарним сагледавањем, тешко могу дати свеобухватну слику једног народа и његовог менталитета, па и језика и културе појединачно.

Рајна Драгићевић (2010:р.13) у својој књизи *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу* истиче једну изузетно важну дефиницију:

‘Менталитет је категорија која изражава унутарњу организацију и диференцијацију менталности, и како наглашава Маслова, *склад ума, склад душе народа*.

Особености националних менталитета појављују се само на равни језичке, наивне, али не и на нивоу концептуалне слике света. Разграничавање између менталитета и националне слике света готово је немогуће, јер се и менталитет, као и слика света, идентификује и описује кроз језик, књижевност и све манифестације духовног живота нације.’

Имајући то у виду, долазимо до значаја прецедентног феномена.

А. Д. Мозгунова (2020:р.195) у свом раду *Функционирование прецедентных имен в японской рекламе*, парафразирајући Д. Б. Гудкова, наводи да се прецедентни феномени могу узети у обзир у улози средства језичке заступљености концепата, односно организовања у један систем, стереотип. На тај начин прецедентни феномени постају морални идеали народа, преносећи (прецедентним именима, исказима и текстовима) културно сећање на поколења.

С тим у вези, адекватним познавањем и проучавањем прецедентног феномена једног народа упознајемо и све конститутивне елементе тог националног идентитета, који, као такви, доприносе и бољем разумевању језика, културе, менталитета, па самим тим и квалитету преводилаштва.

Стога Мозгунова (2020:р.195) истиче да су прецедентни феномени заправо феномени лингвокогнитивне природе, поседовање емоционалног и когнитивног значаја за матерњег говорника, а као што смо нагласили, и за шире проучаваоце једног језика.

На основу тога закључујемо како прецедентни феномени доприносе да емоционалним и когнитивним путем који су, заправо, њихови фрагменти, дођемо до свеобухватног, односно свеобухватно спознајног.

У међувремену, Мозгунова наглашава (2020:р.195) како је неопходно извршити једну врсту *ограде*, будући да је са сигурношћу немогуће говорити о универзалности и о добро познатим прецедентним појавама чак и унутар истих националних *лингвокултура*.

Но, сада када смо дефинисали прецедентни феномен, покушајмо да дефинишемо појединачно прецедентна имена, прецедентне текстове и прецедентне исказе.

Као што смо нагласили, фрагментарно је изузетно тешко доћи до свеобухватног сагледавања значаја прецедентног феномена, те их, с тим у вези, сагледавамо и појединачно.

Ауторка коју смо већ поменули, Е. А. Нахимова (2007:р.4), дефинишући прецедентна имена, наводи да су у питању добро позната одговарајућа имена која се користе у тексту, не толико да би се односила на одређену особу (ситуацију, град, организацију...), колико као нека врста културног знака, симбола одређене особине, догађаја, судбине.

Дакле, могли бисмо да кажемо како прецедентна имена представљају, пре свега, историјске или неисторијске личности једног народа, које, као такве, симболишу одређене квалитете, националне митове, кодексе понашања, вредности и критеријуме.

Међутим, она се не односе толико на денотативно значење које носе са собом, иако га, ни у ком случају, не искључују, већ превасходно на конотативно значење, које се на најбољи начин може сагледати кроз прецедентни исказ или прецедентни текст, иако, такође, и само име написано или изговорено појединачно носи са собом два нивоа поменутих значења.

С тим у вези Нахимова објашњава да су прецедентна имена најважнији део националне културе у њеном историјском развоју, уско повезана са националним вредностима и традицијом.

На основу тога, систем прецедентних феномена, наставља ауторка, један је од алата за превођење *културног сећања* са једне генерације на другу и истовремено начин уједињавања људи око њихових културних вредности и моралних идеала (Нахимова, 2007:р.12).

Дакле, као што увиђамо, систем прецедентних феномена, како је Нахимова добро дефинисала, има посебан значај и у оквиру националног идентитета једног народа. На основу прецедентних имена, исказа и текстова, један национални идентитет чува одређене културолошке слике које сматра вредним.

На тај начин систем прецедентних феномена могли бисмо да доведемо у везу са теоријским оквирима културе сећања и памћења, односно са такозваним *повлашћеним местима* културе сећања и памћења те рубовима памћења.

У свом раду *Стабилизације памћења* Вахидин Прељевић (2005:р.125) поставља питање зашто у памћењу неке културе нема одређених трагова:

‘Нису сви трагови у тај велики архив ушли [...] свјесно. Њихово постојање је *cum grano salis, случајно*. [...] Они заузимају рубна подручја нашег имагинарног архива. [...]

Постоје трагови који имају *повлаштено место* у културалном памћењу. Обично су то трагови за које се сматра да представљају окосницу културног идентитета неке заједнице. [...] то су [...] споменици на трговима градова, мазуолеји, имена главних улица, слике неких државника из прошлости у зградама институција, мелодија и текст химне, али и оно што представља обавезну школску лектуру.

Заједничко свим овим траговима јесте што се они извлаче из мрака архива на свјетло дана и чине видљивим и доступнијим од осталих.

Они представљају презентацију прошлости и говоре о томе чега се једна заједница жели сјећати.

Дакако, рубови или пак најмрачнији делови архива говоре о супротним, о ономе што би нека култура најрадије избрисала из памћења, или о ономе према чему је једноставно индиферентна.⁷

Драгићевић (2024:р.89–90) наводи да, захваљујући добро познатим особинама носиоца, прецедентно име добија семантичке компоненте и везује се за комплекс својстава која карактеришу именованог. Као пример наводи поредбени исказ *Он је као прави Тесла*, при чему се зна да се особи приписује изузетна интелигенција и генијалност. Истиче такође да прецедентна имена могу постати и епоними, па је тако у српској и југословенској култури позната титовка, партизанска капа са петокраком звездом, названа по Јосипу Брозу Титу (Dragičević 2024:р.92).

Следећи претходно наведене дефиниције прецедентних феномена и прецедентних имена, могли бисмо рећи да прецедентна имена представљају управо поменуто *повлаштена места* у културалном памћењу једног народа, која се, путем одређених *метода*, афирмишу у колективној свести једног идентитета.

Међутим, поставља се питање да ли одређене личности које, неминовно, са собом носе дух једне епохе, које су довољно познате, утемељене, и распрострањене у оквирима знања једног националног идентитета, а које, упркос чињеници да су некада представљале симбол одређених вредности, кроз одређени период, постану управо сами своја негација.

Да ли се такве личности, односно да ли се таква имена, и даље могу сматрати прецедентним именима, или током одређеног периода, тачније током *смене епоха*, излазе из система прецедентних феномена?

Више пажње на ово питање обратићемо кроз конкретне примере у следећем поглављу у оквиру обрађивања прецедентних имена која се односе на одређене историјске личности као што су Гаврило Принцип, Драгољуб Михаиловић и Јосип Броз Тито.

3. Анализа

Како бисмо на што обухватнији начин одговорили на претходно постављена питања, у овом поглављу анализираћемо одређена прецедентна имена из историјског дискурса, поткрепљена, у неким случајевима, прецедентним исказима.

Дакле, анализираћемо три историјске личности, Гаврила Принципа, Драгољуба Михаиловића и Јосипа Броза Тита.

С тим у вези, имена ће бити анализирана и представљена азбучним редом, кроз три сегмента: имена, фактографске биографске белешке и митолошке перспективе, односно симболика, легенде и све оно што се налази у колективној свести нашег народа у вези са наведеним личностима.

3.1. Гаврило Принцип

Гаврило Принцип рођен је код Босанског Грахова 25. јула 1894. а преминуо је 28. априла 1918. у Терезину.

‘[...] пореклом је везан за два Грахова. Једно је црногорско, смештено на граници са Херцеговином, одакле потиче племе Јовићевића, ком су припадали његови преци.

Друго је босанско, у које је део Јовићевића стигао преко Полаче у подножју Динаре, у далматинској Крајини. [...]

Као и свим Крајишницима, Јовићевићима је позив био ратнички.

За разлику од Крајишника настањених на аустроугарској и млетачкој страни границе, што су у Полачама, да се претпоставити, и Јовићевићи били, који су пресрели Турке и бранили границе венецијанске републике и хабзбуршког царства, прешавши на босанску страну, која је припадала Турској, Гаврилови преци су пресрели млетачке и аустроугарске чете.

Пошто су сачекивали непријатеље, добили су надимак Чeko.

А од надимака по којима су се групе саплеменика разликовале међу собом, у тим крајевима и у *стара* времена, лако су настајала нова презимена.

Чињеницу да у историји није остао познат као Гаврило Чeko, Принцип има да захвали претку који се звао Тодор.

Предање каже да је то био човек циновског стаса, који је, одевен у раскошну народну ношњу, јахао на белом коњу, и који је, својим изгледом, снагом и храброшћу, уливао страхопоштовање.

И то страхопоштовање му је обезбедило надимак *Принцип*.

Његовим потомцима се, вероватно и разумљиво, нови надимак – *Принцип* – допао више од старог, па су га с поносом носили и временом претворили у презиме' (Кестановић, 2014:р.28).

Зашто смо изабрали да цитирамо управо овај одломак из Принципове биографије, а не онај део који је много више познат у вези са *Младом Босном*, атентатом и сличним?

Зато што се апсолутна већина прецедентних исказа базира управо на денотативном и конотативном значењу Гавриловог презимена.

Међутим, пре него што анализирамо нека од њих, важно је нагласити да и живот и дело Гаврила Принципа носе са собом одређену амбивалентност међу припадницима српског националног идентитета, па и шире.

Док једни Принципа сматрају за хероја, други га сматрају за атентатора, док га једни гледају као ослободиоца, други га гледају чак и као *терористу*.

Међутим, комплексност тог питања обрађивали смо у неким другим радовима (в. Vesić, 2019:р.87), а сада је важно да се базирамо на прецедентне исказе у вези са овим прецедентним именом.

Дакле, као што смо рекли, већина прецедентних исказа у вези са ликом и делом Гаврила Принципа за идејну основу има управо *принцип* као кључно морално начело на ком се базира један национални идентитет.

С тим у вези, апсолутно било који стих или строфа из песме *Умирање* Гаврила Принципа, песме која је урезана 1914. у сарајевском истражном затвору, и која је сама по себи, заправо, прецедентни текст, представља у суштини прецедентни исказ добро познат већини припадника српског националног идентитета.

Такође, прецедентни исказ попут *Данас све ко јуче, сутра се исто спрема* често се користи и у политичком дискурсу како би се указало на такозвано понављање историје, или пак *Ево нас у казамату, на нама ланци звече* како би се показала сложена геополитичка ситуација такозваних *малих држава*, или напоследку, у апсолутном његошевском маниру, Принцип закључује, а припадници српског националног идентитета памте и понављају кад год је у питању неки *гранични догађај*: *Ко хоће да живи нек мре, ко хоће да мре нек живи*.

Управо на основу свега изреченог, када је у питању митолошка перспектива Гавриловог лика и дела, али и њена амбивалентност, кроз презиме је најбоље описује Владимир Кеџмановић (2014:р.31):

„Конечно, презиме *Принцип* отвара простор за бројне асоцијације.

Неупуњени у настанак овог презимена често су га везивали за реч принцип, која означава начело. И која, заиста, јесте захвална, ако се има у виду

да иза човека који је показао спремност да се свесно лиши живота у замену за право да се душманину супротстави онолико жестоко колико му могућности дозвољавају и уједно и најжешће што се човек који не влада другима ичему и икоме супротставити може – мора да стоји начело, илити принцип, чврст као стена.

Сазнање да презиме Гаврилове породице не потиче од те речи, међутим, нипошто не осујећује могућност истраживања у оквирима овог асоцијативног поља. [...]

Реч *принцип*, која означава цара – а то је значење за које је, захваљујући оном раскошном Тодору на белом коњу, Гаврилово презиме везано – није, међутим, ништа мање инспиративна.

На симболичком плану, нипошто није случајно што је једног принципа усмртио један Принцип.

Који је тим чином, доследан принципу као начелу, оправдао изворно, баш као изведено значење свог презимена.”

Осим симболичког значаја имена као синонима за револуционара, борца за слободу, као и већ поменуће употребе у политичком дискурсу, присутна је прецедентност имена Гаврило Принцип и у савременој култури, па и супкултури. У домену филма, музике, књижевности име симболише херојство, јунаштво или, пак, младалачки идеализам. Неретко је приказан његов мурал на графитима, при чему симболизује отпор и национални идентитет, најчешће у контексту спортског (на пример фудбалског) надметања. Дакле, симбол Принциповог имена присутан је у различитим сферама језика, али и културе српског народа.

3.2. Драгољуб Михаиловић

Друга два прецедентна имена која ћемо обрадити можда су и занимљивија ширем читалачком кругу, будући да представљају директну опозицију, односно, слику две апсолутно различите струје током, првенствено, Другог светског рата.

С тим у вези ова имена бивају метонимије две различите епохе наше историје - монархистичке, оличене у Драгољубу Михаиловићу, и комунистичке, оличене у Јосипу Брозу Титу.

‘Драгољуб – Дража Михаиловић рођен је 17. априла 1893. у Ивањици. Његов отац Михаило, старином из Пожаревца, био је срески писар. Мајка Смиљана, рођена Петровић, била је старином из села Тисовице. Два Дражина стрица, Драгомир и Велимир, били су официри. [...]

Пошто је у Трећој мушкој гимназији у Београду завршио шести разред, Михаиловић је 1. септембра 1910, као питомац 43. класе, ступио у Нижу школу Војне академије.

Улазак Србије у рат против Турске 1912. затекао је Михаиловића као питомца поднаредника. Мобилисан је и упућен за ађутанта у 1. батаљон Четвртог прекобројног пука другог позива. У чин наредника унапређен је после уласка српске војске у Скопље (13. октобра 1912). Био је на истој служби када је идуће године учествовао у рату против Бугара, у коме му је његово храбро држање донело одликовање Сребрном и Златном медаљом. На дан 18. јула 1913. унапређен је у чин потпоручника. После тога одређен је за водника Четвртог пешадијског пука првог позива Дринске дивизије. [...] У Првом светском рату до јуна 1915. Михаиловић је био најпре водник у Трећем прекобројном пуку, а онда водник Митраљеског одељења тога пука. Учествовао је у тешким борбама у Мачви, и опет одликован Златном медаљом за храброст. У рату 1915. борио се према Немцима код Пожаревца. [...]

Рат 1941. затекао је Михаиловића на положају помоћника Начелника Штаба IV (Приморске) армијске области у Мостару. По ратном распореду имао је положај Помоћника Начелника Штаба Друге армије.

Глас о обустави непријатељства затекао је Михаиловића код Добоја. Није нипошто хтео да падне у заробљеништво. Решен да брани част војске, навикнуте да славом кити своје оружје, Михаиловић је, с неколико десетина официра и војника који су му се успут придружили, прешао из Босне у Србију. У рано јутро 13. маја 1941. Михаиловић је дошао на Равну Гору [...] (Ђурић и Мјјовић, 1993:p.15).

Дакле, оно што увиђамо из ове кратке биографије и оно што знамо о животу Драгољуба Михаиловића ван цитираног јесте то да је он метонимија, пре свега, монархистичке струје, која је све време током Другог светског рата учествовала у борбама и против окупатора, али и у грађанском рату са комунистичком струјом на чијем је челу био Јосип Броз Тито, тако да су се током година прецедентни искази базирали у суштини на крилатицама које су алудирале на борбе или против окупатора или против партизана.

С тим у вези имамо прецедентне исказе који алудирају управо на грађански рат: *Равна гора победити мора, Са вером у Бога за краља и отаџбину*, или било шта слично што у свом конотативном значењу доноси и *поетику* Равногорског покрета, дакле, монархију, религију, слободу и част, што је такође један од прецедентних исказа *За слободу и част отаџбине*.

Напоследку, када посматрамо митолошку перспективу овог прецедентног имена, важно је да се подсетимо једне фактографске биографске чињенице из живота Драгољуба Михаиловића, а то је да је он:

‘Око 13. марта 1946, под још нерасветљеним околностима, пао Комунистима у руке.

Суђење Михаиловићу⁵ и једном делу његових команданата и најближих сарадника, одржано је у Београду од 10. јуна до 15. јуна. Комунисти су га прогласили за издајника и осудили на смрт.

Смртна казна над Михаиловићем извршена је, према саопштењу Титове Владе, у зору 17. јула 1946. није речено где’ (Ђурић и Мјовић, 1993:р.155).

Када се сагледа шира слика, може се рећи да име Драже Михаиловића у српском језику и култури данас свакако има прецедентну улогу, али је и изузетно подељена. Његова употреба у јавном дискурсу и медијима често изазива снажне емоције и политичке поделе. Тако једни сматрају да је за очување српског националног идентитета неопходно очувати и лик и дело Драгољуба Михаиловића, што се проналази и у прецедентном исказу *Жив је Дража, умро није, док је Срба и Србије*, док га други оптужују за наводни колаборационизам и ратне злочине. Поларизација онога што он симболише у савременом друштву огледа се у томе што га у савременим медијима најчешће левичарски кругови у Србији, као и званични дискурс у неким државама бивше Југославије (нпр. БиХ, Хрватска), и даље називају ратним злочинцем, фашистичким сарадником, великосрпским националистом, док се пак с друге стране, његов лик и дело поштује и меморијализује именовањем улица, споменика у Србији, попут споменика на Равној гори и улица у селу Десимировцу код Крагујевца.

3.3. Јосип Броз Тито

Апсолутни опонент претходно анализираној личности јесте Јосип Броз Тито, као главни челник комунистичког система, који представља метонимију такозваног *братства и јединства* које је као такво, само по себи, прецедентни исказ сажет у синтагму.

Јосип Броз Тито рођен је 7. маја 1892. а преминуо је 4. маја 1980. Био је југословенски комунистички челник и државник. За време Другог светског рата био је вођа југословенских партизана, који су се, између осталог, борили

⁵ У питању су познати монтирани комунистички процеси, зато је и у самој монографији ова именица написана под знаке навода.

и против Равногорског покрета, на чијем је челу био Драгољуб Михаиловић, о коме смо претходно говорили.

У монографији *Тридесет година социјалистичке Југославије* у суштини је дата митолошка перспектива лика и дела Јосипа Броза Тита која је дуго времена била, можемо слободно да кажемо, мерило свих ствари.

‘Svojim idejama i delom, ulogom i autoritetom, Josip Broz Tito je, po opštem sudu – ne samo poštovalaca, nego čak i protivnika – jedan od najistaknutijih državnika današnjeg sveta, ličnost koja svojim pogledima, uticajem i delovanjem daje pečat veoma složenom, napregnutom i burnom razdoblju savremene istorije, na rasponu tri i po decenije, za vreme i после Другог светског рата. (...) Takvim svojim државничким радом и значењем Тито је највише учинио да социјалистичка Југославија стекне на међународној сцени углед и радијус који далеко премађују бројчане димензије њене територије и становништва, њену економску и војну тежину.

За три деценије државничког деловања, Тито је путовао преко 120 пута у мисију мира, посетио шедезетак земаља на четири континента, имао више од 230 сусрета са шефовима држава и представницима влада. Још много више но цифром, ова необично интензивна политичка активност значајна је својом садржином, смислом и последицама’ (Раичевић, 1975:п.621).

Дакле, увиђамо да се градила једна посве хвалоспевна слика Јосипа Броза Тита.

На основу ње можемо анализирати и одређене прецедентне исказе, а један од главних јесте већ поменућа синтагма *братства и јединства*, па се врло често и данас могу чути цитати комунистичког председника који у иронијском или пак неком афирмативном тону коментаришу одређену, примера ради, политичку ситуацију: *Чувајте ми братство и јединство као зјеницу ока свога*, или, пак, поводом обележавања одређених празника те коментаришања појединих неповољних услова рада: *Пролетери свих земаља, уједините се*, и наравно, један од кључних прецедентних исказа: *Смрт фашизму, слобода народу*, о чијем би се истинском значењу могао написати још један цео рад.

У свакодневном говору, када се реферише на Тита, обично се реферише на читава једну епоху, односно доба. У српској култури та слика изазива поларизована осећања, те југоносталгичаре асоцира на ауторитет и златно доба Југославије: *Тито је држао шест народа у миру, За Тита се знало ко шта ради*, док је за друге његово име асоцијација на негативне стране комунистичког режима, као и на просперитет уз помоћ кредита, те отуд израз: *Живели смо у лажи коју је неко други плаћао*.

4. Закључак

Напоследку, поставља се питање, који је, заправо, кључни допринос оваквих истраживања, коме и зашто оваква истраживања могу бити корисна и шта на основу њих закључујемо.

Пре свега, када говоримо о прецедентном феномену, важно је нагласити да проучавањем прецедентних имена, текстова и исказа доприносимо бољем сопственом разумевању неке културе, па чак и матерње, односно услед непознавања конститутивних делова прецедентног феномена, немогуће је у потпуности упознати менталитет једног народа.

Дакле, проучавањем и (у)познавањем прецедентног феномена једног народа спознаје се права национална слика тог менталитета, тачније доприноси бољем квалитету, разумевању и спознаји и језика и књижевности, *те свих манифестација духовног живота једне нације*, а самим тим подиже се и степен владања свим набројаним елементима, доприноси се области превођења, као и настави српског као страног језика.

Једном речју, без познавања прецедентног феномена, прецедентних имена, исказа и текстова '(...) немогуће је разумети одређену културу' (Dragičević, 2010:p.15).

Најзад, треба нагласити да код појединих прецедентних феномена може доћи до универзалности значења. У том случају, универзалност извесних прецедентних јединица може довести до опуштања представника друге културалне заједнице, а као последица тога може се јавити употреба неке прецедентне јединице коју саговорник не разуме' (Dragičević, 2010:p.16), када долази до такзваног шума у комуникацији, односно потребе да се саговорнику прецедентна јединица додатно објасни, било у виду метатекста, уколико је у питању писана комуникација, било у виду једне врсте лингвистичке *дигресије*, која би додатно објаснила референцу, у сврху што бољег међусобног упознавања, што, заправо, може бити и један од главних циљева проучавања прецедентног феномена.

Литература

1. Burczynska, P. (2012) Translation of Cultural Items in Dubbed Animated Comedies. *Translation journal* 16 (4).
2. Venuti, L. (1995) *The translator's Invisibility. A History of Translation*. London and New York, Routledge.
3. Весић, Ђ. (2019) Компаративна анализа лика Гаврила Принципа у драми *Мали ми је ово гроб* Биљане Србљановић и роману *Аиђео атената* Светислава Басаре. *Први светски рат 1914–1918*. 87–128.

Ђина М. Весић, Ана М. Крстић

4. Драгићевић, Р. (2010) *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу*. Београд, Друштво за српски језик и књижевност Србије.
5. Драгићевић, Р. (2024) *Лексиколошка лингвокултурологија*. Нови Сад, Матица српска.
6. Ђурић, В., и Миленко М. (1993) *Илустрована историја четничког покрета*. Београд, Сезам.
7. Кеџмановић, В. (2014) *Das ist Prinzip*. Београд, Вукотић медиа.
8. Крстић, А. (2020) Синхронизација анимираног филма Зоотрополис (Zootopia) са енглеског на српски језик. *Језици и културе у времену и простору IX/2*, 235–250.
9. Мозгунова, А. Д. (2020) Функционисање прецедентних имена у јапонској реклами. *НАУЧНИЙ ПОТЕНЦИАЛ: РАБОТЫ МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ*. Московский городской педагогический университет; Московский государственный институт международных отношений (Университет) Министерства иностранных дел Российской Федерации.
10. Нахимова, Е. А. (2007) *Прецедентные имена в массовой коммуникации*. Екатеринбург, УрГПУ.
11. Preljević, V. (2005) Kulturno pamćenje, identitet i književnost. *Razlika/Differance*, 10 (11), 121–132.
12. Raičević, J. (1975) *Trideset godina socijalističke Jugoslavije*. Beograd, NIP MONOS.

Ђина М. Весић
University of Novi Sad
Faculty of Philosophy
Serbian Literature and Language Department

Ана М. Крстић
Serbian Academy of Sciences and Arts
Institute for Serbian Language
Standard Language Department

PRECEDENT NAMES IN SERBIAN CULTURE AND THEIR REFLECTIONS ON THE COMMUNICATIVE FUNCTION OF LANGUAGE

Summary

This paper explores three precedent names in Serbian culture - Gavriilo Princip, Dragoljub Mihailović, and Josip Broz Tito - through the lens of language's communicative function. It's important to note that precedent names can't be fully understood outside the context of precedent statements and texts. For that reason, the core topic of this paper is the broader phenomenon of precedent in language and culture. Since most theoretical

literature on this subject comes from Russian linguistics—where the precedent phenomenon was among the earliest to be studied—our research draws primarily on Russian-language sources, including academic papers, dissertations, and monographs. The findings suggest that precedent names occupy a special place in a nation’s cultural memory, and that specific mechanisms help embed them in the collective consciousness of a cultural identity. We conclude that understanding the symbolic and iconic status of these figures is key to studying the Serbian language and culture, both in domestic and international contexts.

► **Keywords:** communicative function of language, precedentedness, precedent names, precedent statement, precedent text, Serbian culture.

References

1. Burczynska, P. (2012) Translation of Cultural Items in Dubbed Animated Comedies. *Translation journal* 16 (4).
2. Dragičević, R. (2010) *Verbalne asocijacije kroz srpski jezik i kulturu*. Beograd, Društvo za srpski jezik i književnost Srbije.
3. Dragičević, R. (2024) *Leksikološka lingvokulturologija*. Novi Sad, Matica srpska.
4. Djurić, V., i Milenko, M. (1993) *Ilustrovana istorija četničkog pokreta*. Beograd, Sezam.
5. Kecmanović, V. (2014) *Das ist Princip*. Beograd, Vukotić media.
6. Krstić, A. (2020) Sinhronizacija animiranog filma Zootropolis (Zootopia) sa engleskog na srpski jezik. *Jeziци i kulture u vremenu i prostoru* IX/2, 235–250.
7. Mozgunova, A. D. (2020) Funkcionirovanie precedentnyh imen v yaponskoj reklame. *NAUCNYJ POTENCIAL: RABOTY MOLODYH UCENYH*. Moskovskij gorodskoj pedagogiceskij universitet; Moskovskij gosudarstvennyj institut mezunarodnyh otnošenij (Universitet) Ministerstva inostrannyh del Rossijskoj Federacii.
8. Nahimova, E. A. (2007) *Precedentnye imena v massovoj komunikacii*. Ekaterinburg, UrGPU.
9. Preljević, V. (2005) Kulturno pamćenje, identitet i književnost. *Razlika/Difference*, 10 (11), 121–132.
10. Raičević, J. (1975) *Trideset godina socijalističke Jugoslavije*. Beograd, NIP MONOS.
11. Venuti, L. (1995) *The Translator’s Invisibility. A History of Translation*. London and New York, Routledge.
12. Vesić, Dj. (2019) Komparativna analiza lika Gavrila Principa u drami *Mali mi je ovo grob* Biljane Srbljanović i romanu *Andjeo atentata* Svetislava Basare. Prvi svetski rat 1914–1918, 87–128.

Преузето: 15. 2. 2025.
Корекције: 9. 5. 2025.
Прихваћено: 14. 5. 2025.